

Manko pričujoče monografije je v njeni preoptimističnosti. Gotovo globalizirajoča standardizacija ob sploščanju teritorialnih hierarhij že sama po sebi vzpostavlja številne arene medsebojno tekmujočih mest, ki se le premalo zavedajo tveganosti prizoriščnostne svobode. To se verjetno najbolje izraža v slovenskem prostoru, ob razpravah o družbeno-prostorskem razvoju na ravni mestnih občin ter na ravni (mikro)regij, skozi pretirano narcistična in s tem tudi nekritična gledanja na lastne specifičnosti. Povedano v neakademskega diskurzu, vsako mesto/občina/regija za sebe misli, da je najmanj *miss fotogeničnosti*, če že ne kaj več. V svojem delu Hočevar molči tako o poražencih novodobnega urbanega tekmovanja kot tudi o velikosti družbenega tveganja.

Delo Marjana Hočevarja je verjetno preveč revolucionarno za mentalno konceptualno zaostalost tako domače teorije kot prakse družbeno-prostorskega razvoja, kar pa vsekakor ne zmanjšuje njegove aktualnosti in pomembnosti. Ob vseh že navedenih superlativih je potrebno opozoriti še na zelo izčrpen seznam uporabljene literature in obsežen indeks. Monografija *Novi urbani trendi. Prizorišča v mestih – omrežja med mesti* je vsekakor zelo zahtevno branje, ki je pogosto za v družbeno-prostorske aktualne tematike neinicijalizirane bralce pretrd oreh. Verjetno je to tudi razlog, da je bila do sedaj premalo opažena s strani tistih, ki bi jim morala služiti skorajda kot biblija pri načrtovanju bodočega urbanega razvoja na različnih teritorialnih ravneh. Zato bi bilo za uspešnost prizoriščnostnega tekmovanja slovenskih mest v globalizirajočih se urbanih omrežjih verjetno potrebno razmišljati o izdaji poljudnoznanstvene predelave recenziranega dela, ki bi na enostavnejši in laikom razumljivejši način ponudila domačim strokam, povezanim z družbeno-prostorskimi dinamikami, razvojno prepotrebne strokovne podlage.

Karmen Šterk

ur. Mojca Pajnik: Xenophobia and Post-socialism. Ljubljana: Mirovni inštitut, zbirka Politike, 2002
143 strani (ISBN 961-6455-02-8), 2.900 SIT

Zdaj pa že kar tradicionalno: Mirovni inštitut nam ne da miru. Že od ustanovitve s svojimi aktivnostmi in publikacijami razburja slovensko javnost prav tam, kjer se ta zaspana nevesta zahoda najmanj zaveda lastnih travm, na katerih gradi svojo identiteto. Tokrat nam ponuja razčlemba procesov, ki so po padcu Berlinskega zidu v novo nastalih evropskih državah gesla solidarnosti, bratstva in enotnosti transformirali v občutke ogroženosti. Knjiga *Ksenofobija in postsocializem* združuje besedila osmih avtorjev, udeležencev mednarodnega seminarja na to temo, ki ga je lani oktobra v Ljubljani organiziral Mirovni inštitut.

V uvodnem delu *Mojca Pajnik* obdobje po letu 1989 označi za tisto obdobje, v katerem je prišlo do naglega spreminjanja pomenov *domačega*, *čistega*, *nacionalnega* na eni, ter *tujega*, *dr drugega*, *drugačnega* na drugi strani. Glorifikacija domačega, boj za *naše* vrednote in pravice je v tem obdobju svoj program vzpostavljalo v glavnem prav preko demonizacije tujega in drugačnega, kar naj bi predstavljalo grožnjo urejeni, civilizirani domačnosti. Pajnikova postavi hipotezo, ki je tudi neke vrste rdeča nit celega zbornika, da namreč "ksenofobija v postsocialističnih družbah deluje v funkciji *obrambe* tega, kar je *naše*, kar je *pristo*" (str. 7). Graditev svoje (nacionalne) identitete preko razlikovanja ter pri tem povečevanje lastne civiliziranosti nasproti barbarstvu drugih (imigrantov, beguncev, Romov, Židov, Čechenov), ta črna-bela, ksenofobično zatohla paradigma seveda ni nič novega, postsocializmu lastnega. V postsocializmu ima le še eno zoprno lastnost: odkrito jo propagirajo in prakticirajo tudi množični mediji in politične elite. Da pa bi bile stvari še bolj trdovratne, te apologije nestrpnosti največkrat nimajo eksplicitno sovražnih vsebin, ampak se skrivajo pod cinično krinko naivnosti, politične korektnosti, naravno

spontanega in zato razumljivega protektivizma. S knjigo, ki je pred nami, želijo avtorji preko analize in primerjave konkretnih, implicitnih in eksplicitnih pojavov ksenofobije v družbi pripomoči k vzpostavitvi javno osveščenega dialoga o ksenofobiji, tej vulgarni različici nacionalizma in spremljajočih pojavih, ponujajo pa tudi razmislek o strategijah, kako jih preseči. V članku z naslovom *Postsocializem, rasizem in reinvencija* politike Tonči Kuzmanić prikaže, zakaj je rasizem in ksenofobijo nujno razumeti kot hierhične fenomene. Ker so stare, naturalistične utemeljitve rasizma in ksenofobije, če že ne popolnoma izčrpane, pa vsaj politično nekorektne, je te biološke in psihološke označevalce drugačnosti zamenjal kulturni rasizem, ki naturalističnega sicer vsebuje, gradi pa na seriji kulturnih razlik, ki naj bi zarezale neprekoračljivo razliko med *dobrimi* nami in *slabimi* njimi. Jezik, religija, življenjski stil, itd., vse to se odpira v neskončno vrsto označevalcev, na katerih je utemeljen kulturni rasizem. Vsaka kultura, ki ji ne pripadamo, je lahko njen objekt, vsaka navada, ki ni tudi naša, je lahko medij sovraštva, sleherna forma izražanja, ki ni tudi kulturno prevladujoča forma, je stigmatizirana, nošenje mahrame je lahko represivnemu aparatu države razlog za preplah. Kultura postane "kult, v katerem gredo okusi in estetika z roko v roki z etiko in politiko" (str. 22).

V nadaljevanju Igor Ž. Žagar obravnava ksenofobijo in *slovenske medije*, konstrukcijo Drugega in kakšna je njegova podoba. Avtor najprej nakaže podobnosti v medijski obravnavi bosanskih beguncev v zgodnjih 90-letih in *imigrantske krize* leta 2001. Skozi lingvistično analizo prikaže, kako so se skozi medije dodajale slabšalne konotacije terminov begunec, imigrant, tujec, prebežnik, itd. Ne pozabi opozoriti tudi na NKVD-jevski naziv (zdaj že preimenovanega) Centra za odstranjevanje tujcev, s katerim je politična oblast sama sugerirala kulturno legitimne, *pravilne* načine ravnanja z vsemi neslovenci, ki niso turisti, in s tem utelesila "bolj *globalno* in univerzalno prepričanje, da navsezadnje pa vendarle nismo vsi enaki" (str. 41). Za konec predstavi članek iz Delove Sobotne priloge, v katerem se z doktoratom opremljen pripadnik slovenske inteligence z raznimi argumentacijskimi tehnikami in retoričnimi strategijami trudi slovensko ksenofobijo obarvati z otenki sprejemljivosti, nedolžnosti, normalnosti.

V poglobljeni in angažirani analizi z naslovom *Ksenofobija ali samozaščita?* se Vlasta Jalušič loteva elementov ksenofobije in sovražnega govora v slovenskih tiskanih medijih v začetku leta 2001. Predmet tega članka je v prvi vrsti dekonstrukcija diskurza in narativnih praks medijskih predstav o tujcih. V omenjenem obdobju je diskurz večine slovenskega popularnega tiska (in po mnenju avtorice ima večina tiska v postsocialističnih družbah značilnosti popularnega (str. 45)), ki z opisovanjem migrantov, kako da *oblegajo, pritiskajo, so preplavili* naše meje, pri tem pa je direktor policije govoril o *lovu na ilegalce*, ustvarjal občutek ogroženosti in viktimizacije slovenskega prebivalstva. To se je še potenciralo, ko je "vlada ugotovila, da nezakoniti prehodi državne meje ogrožajo stabilnost notranjih odnosov, in če se bo tak položaj nadaljeval, bo to predstavljalo grožnjo slovenski nacionalni varnosti" (str. 50). Ko je sledil apel po toleranci s strani civilnih združenj in nekaterih vidnejših politikov, so tudi mediji za kratek čas obrnili ploščo, kmalu zatem pa so spet kot eden povzdignili glas ksenofobije, katere krivci naj bi bili prav civilna združenja in politika sama, saj je avtohtono prebivalstvo naredila za talko begunskih centrov in nelegalnih priseljencev, ki da jih iščijo bolj kot svoje državljane. V taki situaciji, so pisali mediji, naj bi seveda bilo *normalno*, da je reakcija družbe na tujce včasih "sicer res škandalozna, ampak razumljiva" (str. 60). Avtorica analizo sklene z ugotovitvijo, da je prav zanikanje ksenofobije osnovna značilnost sovražnega govora v postsocializmu: vključuje legitimizacije same sebe in ksenofobne reakcije predstavlja, kot da izhajajo iz potrebe po samozaščiti.

Maria Marczevska-Rytko predstavi svoje videnje *problema ksenofobije v kontekstu populizma in širitve Evrope*. Populizem predstavi kot sprevržen ideal demokracije (str. 77), ideologijo, naslanjajočo se na močnega vodjo, ki poziva k podpori v boju z neobstoječim sovražnikom. Avtorica nakaže, kako populizem z glorifikacijo lastnega naroda in idealizacijo lastnih, avtohtonih vrednot v istem mahu poziva na sovražna stališča do drugih, ki spodkopavajo tako *idealno* skupnost. Navaja primere novega populizma v Evropi, podprte s strahom pred globalizacijo in

sprejemanjem novih članic. Podrobneje obravnava primer Švice in Avstrije, na kratko pa se ozre tudi po populističnih gibanjih J. M. Le Pena, S. Berlusconi in na Poljskem.

Sovražni govor v Rusiji je naslov članka Tanye Lokshina, ki prinaša pregled problemov, ki jih sproža sovražni govor in predlog načinov, kako se jim zoperstaviti. Medtem ko predhodni članek naraščajoči populizem obravnava v kategorijah globalizacijskih in integracijskih gibanj, ga Loshinova na primeru Rusije nasloni na kontekst težke socialne in ekonomske situacije, v katerem so se znašle malone vse postsocialistične družbe. Rasizem in ksenofobija v Rusiji je po mnenju avtorice na pohodu, dobro pa ga ilustrirajo odkriti sovražni nastopi nekaterih javnih uslužbencev in vidnih predstavnikov oblasti. Prav tako so raziskave javnega mnenja v Rusiji odkrile, da se med najbolj ksenofobne uvrščajo tudi starejši ljudje in tisti z višjo izobrazbo. "Žalostno je ugotoviti, da je pregovorna Ruska inteligenca padla tako nizko" (str. 92). Avtorica opozori tudi na pasti, skrite v Kazenski zakonodaji Ruske federacije, ki v 282. členu prepoveduje netenje etičnih, rasnih in verskih sovražnosti na način, da se ta isti člen nemalokrat uporablja tudi za omejevanje svobode govora, sankcioniranje sklicevanja na človekove pravice in preganjanja zagovornikov pravic etničnih manjšin (str. 99-103).

Prav presunljiv za zahodnjaške demokratične oči je verjetno članek Alexandra Verkhovskega, *Vloga Ruske pravoslavne cerkve v nacionalističnih, ksenofobičnih, antimodernističnih in protizahodnjaških tendencah v sodobni Rusiji* (zanimivo in verjamemo enako presunljivo bi bilo branje, ki bi na tak način kontekstualiziralo vlogo cerkve v vseh postsocialističnih državah). Avtor prikaže, da je v jedru Ruske pravoslavne cerkve na delu nek radikalni, fundamentalistični nacionalizem, ki temelji na antisemitizmu, popolnem zavračanju konceptov demokracije in človekovih pravic, ter si prizadeva za ponovno vzpostavitev avtokracije. Država s popuščanjem tovrstnim interesom Cerkve, legitimira njen privilegiran položaj v družbi, diskriminira druge veroizpovedi in njen fundamentalizem povzdiguje v uradno javno doktrino. Procesi liberalizacije in globalizacije vseh plasti družbene eksistence so interpretirani izključno kot grožnja pristnemu, pravemu, tradicionalnemu sistemu vrednot, katerega nosilka je, izključno, kajpada, Cerkev.

Protirasistična zakonodaja in politike EU ter njihov vpliv na pridružitvene članice je sklepni članek Laure Laubeove, ki predstavlja normativne vidike konfrontacije z rasizmom in diskriminacijo v združeni Evropi. Avtorica po pregledu glavnih institucionalnih (Evropski center za nadzorovanje rasizma in ksenofobije na Dunaju) in pravnih mehanizmov (Protokol št. 12 evropske konvencije o človekovih pravicah), ki jih ima Evropa na razpolago v omejevanju rasizma na svojih tleh, poudarja ugotovitev Svetovne konference proti rasizmu, ksenofobiji in drugim oblikam netolerance, ki je pod okriljem OZN septembra 2001 potekala v Durbanu, da v je v boju proti socialnim fobijam vseh vrst postal nepogrešljiv prav prispevek nevladnih organizacij in drugih dejavnikov civilne družbe.

Mirovni inštitut nam s knjigo *Ksenofobija in postsocializem* ponuja v branje niz domišljenih prispevkov, ki smo jih potrebovali. Glede na število, trdovratnost in fenomenologijo ksenofobnih praks, ki jih knjiga obravnava, pa je videti, da njena aktualnost ne bo tako kmalu preživeta. Po delu *The Spoils of Freedom* Renate Salecl (Routledge, 1994) in Žižkovi knjigi *Kuga fantazem* (Analecta, 1997) smo Slovenci spet dobili kompetentno branje o ideoloških konstrukcijah postsocialistične modernosti. Četudi smo v ksenofobiji in postsocializmu zaman iskali (tudi) kritiko sodobnega liberalnega multikulturalizma (bežno referenco nanj nakaže zgolj Jalušičeva), gre v tej publikaciji za več kot le zanimivo koincidenco teoretske in prostorske umeščenosti. Nenazadnje je Mirovni inštitut lociran v jedro postsocialistične arhitekture (opuščena vojašnica) in v center objektov hrepenenja ksenofobnih sanj (zbirališče alternativnih kultur).